

Van Don Kyoto tot Jonge Sla

Geert Van der Speeten Anders dan Nederland heeft Vlaanderen met Joke Schauvliege een minister die de bevoegdheden Cultuur, Natuur en Leefmilieu combineert. Al kwam het ecologisch bewustzijn bij culturele organisaties langzaam op gang, inmiddels is het sterk geëngageerd en breed wervend.

Joke Schauvliege (CD&V) is een minister die zowel een operavoorstelling als een klimaatconferentie bezoekt. Die rekensommetjes maakt over de uitstoot van broeikasgassen, maar ook over hoeveel subsidie er naar beeldend kunstenaars moet gaan. Logisch dus, dat 'ecocultuur initiëren' een van haar strategische doelstellingen zou worden.

Het milieuthema is vrij nieuw in het Vlaams cultuurbeleid. Maar toch vallen er al wat concrete realisaties te noteren, vooral op het terrein van de geluidsoverlast. Joke Schauvliege zette sterk in op het dossier van de gehoorschade bij jongeren, met een reglementering van het maximale geluidsniveau op muziekfestivals tot gevolg. De regeling, niet onomstreden in de kringen van festivals en muziekclubs, trad 1 januari 2012 in werking.

Daarnaast neemt minister Schauvliege zich voor om de volgende jaren milieuvriendelijke ingrepen te doen in het onderhoud van de eigen cultuurinfrastructuur

van de Vlaamse gemeenschap, van musea tot theaters. Ze kondigde ook al aan een 'instrument te ontwikkelen waarmee culturele organisaties hun ecologische voetafdruk kunnen verkleinen'. Verder is het haar rol, als minister met drie portefeuilles, om vooral het overkoepelende ecoverhaal in de gaten te houden. Wat moet leiden tot een *Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling*.

Maar zoals wel vaker het geval is: de minister heeft de ecologische reflex in de vrijetijdsector niet zelf bedacht of op de agenda gezet. De beleidsmakers konden aanpikken bij een bezorgdheid die al een tijdje leefde. Die kwam in Vlaanderen misschien rijkelijk laat in vergelijking met andere maatschappelijke sectoren, maar niettemin is het milieubewustzijn in de culturele organisaties sterk geëngageerd en breed wervend.

Creatieve oplossingen

Eind 2008 openen het Vlaams Theater Instituut (VTI) en het Brusselse kunsten-

centrum Kaaitheter het debat met een klimaatconferentie. Ze diende als een nulpunt en stond in het teken van informatie en sensibilisering. Er verscheen een dossier-publicatie, er circuleerden praktijkvoorbeelden uit het Verenigd Koninkrijk. Het was nieuw: theaters en cultuurcentra werden plots ontmaskerd als energievoerslindende bedrijfjes. In januari 2009 volgde het festival *Burning Ice* in het Kaaitheter, een 'forum rond kunst en klimaatverandering'. Een week lang zaten kunstenaars, cultuurcritici en wetenschappers rond de tafel over de rol van de kunsten in de klimaatverandering. Uiteraard werd er veel gepraat, maar evengoed was er installatiekunst, fotografie en theater rond het thema te zien. Ook de volgende edities van *Burning Ice* boden een gedroomd forum voor het ventileren van bezorgdheid en kwaadheid. Maar het festival was ook een voorzet om na te denken over creatieve oplossingen en prikkelende toekomstscenario's.

Want originele ideeën komen nu eenmaal vaak van kunstenaars, denkt Guy Gypens, directeur van Kaaitheter. Zijn betoog luidt dat kunst een laboratorium is van de verbeelding, en dat verbeelding nu eenmaal een troef betekent voor elke vorm van transitiedenken. Kunst kan, wars van elk efficiëntie-

denken, laten voelen wat er op het spel staat. Ze probeert, chargeert, bekritiseert, biedt alternatieven en reikt naar het onmogelijke. Kunst moet in staat zijn een gedachtegoed te laten doorsijpelen en, wie weet, misschien ook tot politieke veranderingen kunnen leiden. Guy Gypens en Nikol Wellens van het VTI zouden in Vlaanderen de voortrekkers blijven. Zo stond het VTI begin 2009 aan de wieg van de werkgroep EcoPodia, een heterogene groep van kunstenaars, programmeurs

Milieubewustzijn is in culturele organisaties sterk geëngageerd en breed wervend

en podiumtechnici met een ecologische reflex, die zeven keer per jaar samenkwam om kennis uit te wisselen en te delen.

Als een lopend vuurtje verspreidde het ecologische gewetensonderzoek zich in de Vlaamse kunstensector. De bezorgdheid moest verder gaan dan alleen maar wat symboliek, of kopzorgen om een oplopende energiefactuur. Zo maakte het Gentse kunstencentrum De Vooruit van het thema een echt campagnepunt. Met acties en een haast militante ecologische reflex probeert het kunstencentrum zijn publiek mee te krijgen en een voorbeeldfunctie uit te dragen. Onder de vlag van 'De Groene Vooruit' worden de energievriendelijke maatregelen gebundeld: nieuwe investeringen zoals hoogrendementsketels, een nieuwe hoogspanningscabine, zelf ontworpen energiezuinige lichtmodules, maar ook eenvoudige ingrepen in verband met aankoopbeleid, afvalverwerking en papierbeheer.

De Vooruit botste ook meteen op de grenzen van de mogelijkheden. Het voor-malige huis van de socialis-tische beweging, dat diverse theaterzalen en een concert-ruimte huisvest, is beschermd als monument. Volgens de dienst monumentenzorg is het installeren van dubbel glas – nochtans een van de meest voor de hand liggende maatregelen uit het Grote Boek van de energiebesparing – in een historisch gebouw onbespreekbaar.

Ambitieuze plan

Vlaanderen had ook enkele mediagenieke initiatieven, zoals het Canvasprogramma *Low Impact Man*. Steven Vromman dumpte voor de camera's zijn overbodige elektrische toestellen, draaide zijn gas- en waterkraan dicht en slankte zijn eetpatroon drastisch af. Dat allemaal in het kader van een ambitieuze plan om de wereld te redden in dertig stappen. Vromman wilde een ecologische voet-afdruk bereiken van 1,6 hectare, precies waar een gemiddelde wereldburger in theorie recht op heeft.

De Antwerpse jeugdtheater-maker Dimitri Leue pakte uit met de opmerkelijke voorstelling *Don Kyoto*. Als *eco warrior*, een ridder voor het goede doel, trok hij ten strijde. De verlichting op het podium kwam uit de accu van een energieopwekkende bakfiets

van 135 kilo. Leue maakte daarna nog een vervolgvoorstelling *Tegen de lamp*, samen met de Low Impact Man. 'In de jaren zestig en zeventig had je de golf van sociaal theater. Misschien krijgen we nu wel een golf van ecologisch theater', zo voorspelde Leue. Maar net zoals het sociaal theater had zijn project ook iets naïefs en boodschapperigs. Leue schakelde vooral zijn komische talenten in. 'Een *wake-upcall* voor de overconsumerende westerling kun je de voorstelling niet noemen',

'Misschien krijgen we nu wel een golf van ecologisch theater'

zo vatte de recensente van *De Standaard* de voorstelling *Tegen de lamp* samen.

Verder bleek de nieuwsgierigheid naar baanbrekende initiatieven groot, onder meer naar de passiefbouw voor repetitielokalen van het kleine Gentse collectief De Vieze Gasten. Het enthousiasme groeide. Gent kreeg met De Groene Loper een ecologisch filmfestival, een jury reikt voortaan elk jaar een Groen-event Award uit aan het milieuvriendelijkste festival of evenement in Vlaanderen. In 2011 ging de prijs naar de Cultuurmarkt in Antwerpen, te vergelijken met de Uitmarkt in Amsterdam. En er kwamen nog meer edities van het festival *Burning Ice* in Brussel. Terwijl de eerste aflevering de pijlen richtte op de gevolgen van de klimaatverandering, kwamen er ook meer allesomvattende problemen ter sprake, zoals de economische crisis. Niet langer geloven in de oneindige economische groei is de enige uitweg, zo predikte *Burning Ice*, onder meer met de theatervoorstelling *Oidipous, my foot* van de Nederlandse regisseur Jan Ritsema.

Kantelpunt

Een kantelpunt was het Cultuurforum 2020, een initiatief van minister Joke Schauvliege in het najaar van 2010. Ze wil cultuur aansluiting doen vinden met *Vlaanderen in actie*, een toekomstplan waarvoor alle mogelijke geledingen van de maatschappij tegen het magische jaar 2020 doelstellingen moeten halen zodat Vlaanderen een topregio kan worden. In de oorspronkelijke nota *Vlaanderen in actie* stond geen letter over cultuur. Schauvliege zette zeven ateliers aan het werk, met daarin de meest diverse specialisten, om over de topics uit haar beleidsnota suggesties te doen. Zo ontstond het Atelier Eco-cultuur.

Eva Peeters, van het steunpunt voor beeldende en audiovisuele kunst (Bam), is een van de leden van de kerngroep, die uit allemaal geëngageerde mensen bestaat. 'De andere ateliers bogen zich over beleidspunten zoals e-cultuur, internationalisering of creatieve industrie, waar sowieso al veel over gezegd was in het verleden', zegt Peeters. 'Die waren niet nieuw. Maar voor ons was het een wit blad. Het gaf ons de kans om radicaal te durven denken over wat ons ideale toekomstbeeld was, en meer specifiek: over de rol van cultuur daarin.'

Een aangename verrassing was ook de brede scoop van het Atelier Eco-cultuur. In de werkgroep zetelen vertegenwoordigers van diverse deelsectoren en disciplines. Niet alleen de traditionele kunsten, maar ook erfgoed en de sociaal-culturele sector scharen zich rond het thema 'milieu'. Zo kwam er uiteindelijk een consensus uit de bus voor drie 'doorbraken' of doelstellingen tegen 2020. De eerste luidt: 'In 2020 is en werkt de culturele sector CO₂-bewust en draagt ze dat CO₂-bewustzijn met overtuiging uit.'

'We willen het duurzaamheidsdebat niet reduceren tot een CO₂-kwestie', zegt Eva Peeters daarover. 'Maar het is een geschikte kapstok om een brede waaier activiteiten aan

op te hangen. Het valt overigens op hoe de minister de term al aangepast heeft. In plaats CO₂-bewust heeft ze het over *CO₂-neutraal*. Dat kan een basisdoelstelling zijn, maar voor de ateliergroep volstaat dat niet. Het kan de verkeerde indruk wekken dat daarmee alles opgelost is en dat er geen verdere inspanningen meer nodig zijn.' Voor Peeters is het veel belangrijker dat de cultuursector een transitienetwerk vormt, waarin de acties niet louter theorie blijven, maar in gang gezet worden door de betrokkenen zelf.

Dat het netwerk zich verbreedt, blijkt vooral uit het project *Jonge Sla* van VTI en Ecolife. Dit begon als een pilotproject in de middelgrote stad Mechelen, waar alle culturele actoren de koppen bij elkaar staken. Ze discussieerden over hoge idealen, maar ook over simpele, haalbare acties, zoals: kunnen we niet dezelfde broodjeszaak delen? Of dezelfde drukker inschakelen voor onze flyers? Van pilotproject heeft *Jonge Sla* intussen de stap gezet naar een denktank en vraagbaak voor heel Vlaanderen. De actie staat in het teken van bewustwording, sensibilisering en vooral: mobilisering. Onder het motto 'kleine veranderingen maken vaak al een groot verschil' biedt *Jonge Sla* organisaties begeleiding op maat, om zo tot ecologische maatregelen te komen. Daarvoor krijgen ze een gebruiksvriendelijke checklist die op de leest geschoeid is van de kunstenpraktijk, een soort mini-ecoscan. In het voorjaar van 2012 start ook een opleiding tot ecocoach. En *Jonge Sla* verzamelt op haar website ook de meest uiteenlopende praktijkvoorbeelden. De databank moet aan de organisaties en cultuurhuizen duidelijk maken dat ze niet alles hoeven uit te vinden, maar dat ze kunnen leren van ervaringen van collega's.

Radicale artiesten

De reflectie- en actiedag 'Van denken naar doen, cultuur als motor voor transitie naar een rechtvaardige duurzaamheid' bracht op

21 november 2011 meer dan tweehonderd cultuurhuizen en organisatoren op de been in het Stuk in Leuven. ‘Je merkt dat het thema meer en meer leeft’, zegt Eva Peeters van Bam. ‘Dat de kunstensector vooral niet aan *greenwashing* wil doen, maar bereid is om serieuze inspanningen te leveren. Dit is nog maar een begin.’

Hoe radicaal artiesten te werk kunnen gaan, blijkt uit het *Handvest voor een actieve medewerking van de podiumkunsten aan een transitie naar rechtvaardige duurzaamheid* van theatermaker, stoorzender en beeldend kunstenaar Benjamin Verdonck. Tijdens het festival *Armwoede – Pauvérité – Powerty*, eind november 2010 in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS) in Brussel, riep hij de theaterhuizen op om ‘mee te werken aan een kunstwerk dat 152 dagen zou duren’. Weg met alle symboliek: in plaats van het principe ‘donderdag veggiedag’ te honoreren, moesten de kantines van de theaters juist op donderdag biefstuk-friet serveren, maar op alle andere dagen vlees noch vis. Verdonck riep ook op om alle papieren promotie in zwart-wit te drukken op ongebleekt gerecycleerd papier, of om verplaatsingen met het openbaar vervoer of de fiets te doen. En ook vliegtuigtrips moeten drastisch teruggeschroefd worden, zo lezen we in het *Handvest*:

‘bij de aanvang van het kunstwerk verbindt een ieder zich ertoe geen gebruik te maken van het vliegtuig noch gezelschappen te ontvangen die voor hun verplaatsing hiervan gebruik maken op dit artikel is geen uitzondering mogelijk behalve wanneer deelnemende organisatie argumenteert dat vliegen de enige optie is om het financiële voortbestaan van de organisatie te verzekeren of wanneer de geëngageerde in het bezit is van een ring die hij om zijn vinger draait waarna hij onzichtbaar vliegt en dit tweemaal op een Europese en eenmaal op een transatlantische vlucht waarna de bevoorrechte zich ertoe verbindt een maand lang elke avond tot driemaal toe te huilen als een hond’

Geert Van der Speeten

is cultuurredacteur van
De Standaard

Verdonck inspireerde zich voor zijn *Handvest* op een boek van Peter Tom Jones, burgerlijk ingenieur Milieukunde en begenadigd spreker op klimaatconferenties in de cultuursector. Jones wees daarbij herhaaldelijk op het bestaan van *low hanging fruits*, makkelijk te realiseren doelen. Is Verdoncks 'kunstwerk' realistisch en haalbaar? Enkele van zijn meest geëngageerde collega's waren er als de kippen bij om het manifest te ondertekenen. Maar de grote huizen, inclusief de stadstheaters van Antwerpen en Brussel waar Benjamin Verdonck mee samenwerkt, vertoonden koudwatervrees. De KVS liet weten dat ze alle betrokken afdelingen de consequenties van een handtekening had laten onderzoeken, maar er niet uit kwam. Van Jan Lauwers (Needcompany) kwam een boze reactie: hoe kan een theatermaker zich internationaal profileren, als hij zichzelf verbiedt het vliegtuig te nemen? Hij probeert het zich voor te stellen: 'Enkel kunsten tonen die ter plaatse gemaakt worden. Geen vliegzeuren meer. Geen geglobaliseerd vredesgevoel, maar tribale gewelddaden. Ieder voor zich, in zijn eigen achttertuintje. Weg met de eurotrash en de intercontinentale samenwerking.' Op dit moment prijken er 24 namen onder het manifest,

maar Verdonck acht zijn prikactie meer dan geslaagd. Als denkoefening kan ze in elk geval tellen.

Hoe kan een theatermaker zich internationaal profileren, als hij zichzelf verbiedt het vliegtuig te nemen?